

**ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ
З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І
ПРАВОНАВСТВА**

Випуск 6

КОСІНЕНКО О.В., *асистент*
ФІНГЧЕВА В.А., *працівник*
музею історії КДПУ

ПОЧАТОК ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ (на прикладі Криворізького державного педагогічного інституту)

Одразу ж після визволення тимчасово окупованої німецько-фашистськими військами території України налагоджувалась робота державних установ, шкіл, педагогічних навчальних закладів. Тільки протягом 1943/44 навчального року відновили роботу педагогічні і вчительські інститути, педагогічні училища в Києві, Полтаві, Ніжині, Черкасах, Запоріжжі, Херсоні, Донецьку, Миколаєві, Одесі. У другій половині 1944 року відновлює роботу і Криворізький державний педагогічний інститут, де у жовтні 1944 року студенти приступили до занять [2].

Довоєнний навчальний корпус інституту був знищений і відбудові не підлягав, тому навчання почалося у приміщенні однієї з міських шкіл. Як згадує студент мовно-літературного факультету 1945-49 рр. Є.І.Федорцов: „Условия для учебы были сложные: занимались мы в классе, который освещался одной небольшой лампочкой; сидели за столами, сколоченными из досок и на таких же скамейках. Помещение плохо отапливалось. В библиотеке не было даже минимума нужных для учебы книг и пособий. Все это на фоне послевоенной разрухи, жестокого голода 1947 года. Нам, студентам, приходилось самим ремонтировать учебные здания, общежития, часто выезжать на работы в окрестные колхозы...” [2].

У вирішенні питань, пов'язаних з відбудовними роботами у галузі вищої школи, керівництво навчальних закладів спиралося на постанову РНК УРСР від 1 серпня 1944 року "Про забезпечення підготовки вузів Наркомосвіти УРСР до 1944/45 навчального року", відповідно до якої державні та господарські органи повинні були вживати заходи на допомогу вузам [7, 267].

Та і самі навчальні заклади України, переборюючи труднощі воєнного часу проводять велику і різносторонню роботу.

Після навчальних занять колективи викладачів та студентів відбудовують навчальні приміщення, ремонтують меблі, обладнують студентські гуртожитки і їдальні тощо.

Більш повну та достовірну картину розгорнутої в той час педагогічним колективом Криворізького педінституту роботи по відбудові допоможуть отримати записи у Книзі наказів по інституту періоду 1944/45 років.

Наказ №13 від 25/VI-44р. "Про відновлення ботанічного саду"

Наказ №14 від 25/VI-44р. "Про підготовку бібліотеки до нового навчального року"

Наказ №15 від 25/VI-44р. "Про регламент роботи співробітників інституту"

Наказ №16 від 25/VI-44р. "Про організацію форми допоміжного господарства"[1].

Згадані вище документи підписані виконуючим до липня 1944 року обов'язки директора Криворізького педінституту – Кирилом Ксенофоновичем Фасулаті. Надалі виконання цих обов'язків покладається на Олександра Юхимовича Шумейка – старшого викладача, завідуючого кафедрою педагогіки КПІ. Під час його перебування на цій посаді вирішувалась низка невідкладних завдань по відновленню роботи вузу.

У вересні 1944 року вирішувалось питання про повернення архівів Криворізького педінституту з Дніпропетровського університету.

Згідно §1 наказу №41 від 2I/VIII-44р. представника КПІ було відряджено до м. Ворошиловограду (нині м. Луганськ) "ДОНПРОМУГОЛЬ" для забезпечення вузу вугіллям.

Успішно вирішувалося питання забезпечення вузу навчальними посібниками. З приводу закупки експонатів для зоологічного кабінету було виписано два відрядження. Перше – у серпні 1944 року до Новоросійської біологічної станції. Друге – у лютому 1945 року – з приводу закупки до Знаменського лісництва. У травні 1945 року представник Криворізького педінституту перебував у відрядженні у м. Короп (станція Алтинівка), на крохмальному заводі з приводу заготовки картоплі та у м. Дніпропетровську (Укркнигакультторг) по питанню придбання зошитів та канцприладдя згідно наряду УВШ при СНК УРСР за №16 [2].

На той час, а саме з 30 жовтня 1944 року на посаду директора Криворізького педінституту та завідуючого кафедрою хімії був призначений Терентій Федорович Горб [1].

Матеріально-технічним забезпеченням інституту всім необхідним займалися представники нечисленного штату господарської частини. Серед представників допоміжного господарства: розсильна, іздовий-конюх, робітники поля та огорода, майстер та дві швачки кравецької майстерні, агент по постачанню. Всі перевезення здійснювались двома упряжами по п'ять коней у кожній. Поступово господарство інституту поповнюється автомобілем. Так у документах кінця 1945 року зустрічається згадка про шофера-механіка та машину.

Охопити весь обсяг відбудовчих робіт працівники господарської частини були не в змозі, тому часто до цього залучалися студенти і викладачі. Свідчення тому збереглися у документах тих часів. Пропонуємо витяги деяких із них (мова оригіналу збережена):

Наказ № 95-а від 13. 01. 1945 р.

„За активну участь у зборі коштів на застеклення вікон учбового корпусу виношу подяку студентам усіх факультетів учительського та педагогічного інститутів.”

Приказ № 165 от 19. 07. 1945 г.

„В целях улучшения своей собственной материальной базы, на основании распоряжения Наркомпроса УССР «Об использовании студентов во время летних каникул» приказываю: Каждый студент обязан отработать на подсобном хозяйстве института, на ремонте учебного корпуса, в ботаническом саду по 20 трудодней, после чего будет предоставляться отпуск...»

Наказ № 32 від 15. 10. 1946 року повідомляє про організацію на кожному факультеті трудової бригади (по 10 осіб) для пошвидшення відбудови студентської їдальні у позаучбовий час.

Наказ № 43 від 06. 11. 1946 року вміщує оголошення подяки викладачам і студентам (56 осіб) за уміле поєднання навчальної роботи з роботою по відбудові студіядальні і гуртожитку педінституту [1].

Однак головним завданням, на вирішенні якого зосередили свої зусилля викладацький склад Криворізького педінституту у перші повоєнні місяці – підготовка кваліфікованих вчительських кадрів, гостра нестача яких виникла внаслідок війни.

За період 1942/43 років фактично не поповнювались ряди освітян. З лютого 1942 р. у Казахстані працював Об'єднаний український (Київський і Харківський) університет. Також освітян готували евакуйовані Одеський університет, Одеський та Ворошиловградський педінститути, які підготували всього 406 вчителів для школи. На кінець 1943/44 навчального року в школах республіки не вистачало 34 788 вчителів [3, 519].

Для виходу з цього критичного становища та відповідно з наказом ВКВШ при вузах починають працювати підготовчі курси, на які дозволялося зараховувати осіб з повною середньою освітою, а також тих, хто закінчив 9 класів до 1 січня 1942 року, але при умові складання ними екстерном іспитів за 10 клас [4, 146].

Наказом від 22/VI-44р. по Криворізькому педінституту був затверджений склад викладачів підготовчих курсів КПІ, кількісний та особовий склад слухачів /поіменно/: всього шість груп і 161 особі. Деканом підготовчих курсів Криворізького педінституту став Л.Д. Ахрамович. На початку серпня 1944 року дирекція КПІ відрядила свого представника до міст Марганцю і Маріуполя для набору студентів до Криворізького державного педінституту.

Незважаючи на те, що прийом студентів збільшився у вузах республіки, спостерігався значний відсів. Це було пов'язано з цілим рядом причин: складні матеріально-побутові умови, недостатньо якісний відбір при прийомі до інституту, а також слаба виховна робота в деяких вузах. Зважаючи на це, уряд вживав відповідних заходів щодо вирішення існуючих проблем, зокрема першої з перелічених. Як засвідчує наказ №92 по Криворізькому педінституті від 30/XII-44р.: "Згідно розпорядження РНК СРСР від 2 жовтня 1940 року звільнити від плати за навчання за I півріччя 1944/45 навчального року таких студентів: утриманці пенсіонерів, інваліди Великої Вітчизняної війни, матеріально незабезпечені, сироти, сім'ї (дружини) червоноармійців, дочка (син) інваліда, діти батьків, що знаходяться у трудовій армії, утриманці рядового складу, дружина, загиблого на фронті" [1].

Зауважимо на факті, що відновлення роботи інституту відбувалося в атмосфері воєнної готовності. Так, у наказі №83 від 9/XII-44р. по Криворізькому педінституту віддавалось розпорядження про створення групи самозахисту згідно постанови РНК УРСР за № 200 та на підставі розпорядження Голови Криворізького райвиконкому від 30/XI-44р. за №4.

Група самозахисту була створена з метою виконання заходів протиповітряного захисту на об'єктах інституту у такому складі:

- начальник групи самозахисту;
- ланка охорони порядку та спостереження;
- медично-санітарна ланка;
- пожежна ланка;
- аварійна-відбудовна ланка;
- протихімічна ланка;
- ланка по роботі у сховищі.

А у квітні 1945 року зі студентів, що проходили військову підготовку, дотримуючись принципу розподілу студентів по факультетах було створено дві стрілкові роти чотирьохвзводного складу. Цей факт підтверджує наказ №128 від 20 квітня 1945 року з посилкою на причину: "На основани постановлений Военного Совета Харьковского Военного округа № 015 от 9/III-45р. в целях подготовки действий студентов в качестве бойца и привития навыков в командовании отделением и взводом, а также в целях внедрения дисциплины и порядка...."[1].

Навіть привітання дирекції інституту до 1-го травня, висловлене у наказі №131 від 29/IV-45р. було пронизане духом воєнних часів: "Товариші студенти, науково-педагогічні робітники, адмін-техперсонал! Вітаю вас з святом 1-го Травня, Днем огляду бойових сил трудящих, що ведуть боротьбу проти німецько-фашистських загарбників." Цей документ також вміщував подяку за сумлінну роботу викладачам, помічникам директора по навчальній та науковій роботі, працівникам ботанічного саду, лаборантам, студентам. Були відмічені цим наказом і кращі студенти.

Вагомим підтвердженням відродження духу людей, що звільнилися від німецької окупації була діяльність при інституті хорової капели. Про її роботу дирекція вузу у згаданому вище наказі відгукується так: "За активну участь у загальноінститутській художній самодіяльності виношу подяку учасникам хорової капели, керівнику художньої самодіяльності т. Горбачову М.М. та індивідуальним виконавцям співу та художнього слова"[2].

Та головні сили та увага педагогічного та студентського колективу Криворізького педінституту зосереджуються на навчальній, науковій, методичній роботі.

Чітко розробляються основні напрямки роботи, всіх підрозділів вузу в зимову іспитову сесію 1944/45 навчального року - першої повоєнної сесії у Криворізькому педінституті. Згідно наказу №98 та на підставі розпорядження УВШ НКО від 15/ 45р. за №8/08 були встановлені терміни завершення занять у 1-му повоєнному семестрі, терміни міжсеместрової перерви та терміни проведення зимової сесії по педагогічному та учительському інститутах.

За наслідками зимової сесії був затверджений наявний склад студентів та стипендіатів, де кількісний склад студентів становив 401 особу, з них 348 стипендіатів. Крім того троє студентів отримували стипендію ім. Сталіна (підвищену).

Дирекція вузу всі свої зусилля зосередила у напрямку відновлення навчальної роботи у вузі у повному обсязі. Свідченням цього є і інформація, що міститься у наказі №121 від 28/III-45р. Тут затверджуються терміни та місце (СШ 20 та СШ №25) проведення педагогічної практики студентів II курсу літфаку учительського інституту, III курсу фізмату та природничого факультету педагогічного інституту. А також були призначені викладачі, які керували роботою студентів під час проходження практики.

Документи Криворізького педінституту тих часів засвідчують і про відновлення наукової роботи викладачів вузу, а саме ухвалення дирекцією інституту пропозиції редакційної колегії про видання чергового тому наукових записок викладачів КПШ до річниці визволення міста Кривого Рогу від німецьких загарбників.

Одним з проявів надання методичної допомоги колективом КПШ школам міста є направлення викладачів вузу по домовленості з міськВНО для використання по спеціальності в школах Криворіжжя.

У травні 1945 року викладачами Криворізького педінституту була розгорнута профорієнтаційна робота серед випускників шкіл нашого міста: школи №20, №25, Ленінської школи, Жовтневої школи, школи Карла Лібкнехта. Згодом ця робота розширює свою географію: "...командирувати до П'ятихатського району для проведення роботи з випускниками середніх шкіл по питанню набору студентів до інституту на 1945/46 навчальний рік [1].

Внаслідок різкого зменшення абітурієнтів з числа юнаків вузівські колективи добиваються збільшення прийому дівчат. Якщо у 1940/41 навчальному році їх доля складала 58%, то на початку 1942/43 навчального року – 17%. Саме таким залишився відсоток жінок серед студентів і в 1945/46 навчальному році [4, 158].

На кінець 1944/45 навчального року у Криворізькому педагогічному інституті навчалося близько 400 студентів, працювало 34 викладача [2]. У 1945 році відбувся перший повоєнний випуск інституту – 88 осіб (33 – по педагогічному, 52 – по учительському) [6].

Як видно з вищенаведеного вища педагогічна освіта на Криворіжжі, хоча і повільно, відроджувалася. І хоч основні сили держава спрямовувала на відбудову важкої промисловості, завдяки самовідданій праці студентів та викладачів вже у перші повоєнні роки було досягнуто значних результатів.

Список використаної літератури

1. Матеріали архіва Криворізького державного педагогічного інституту.
2. Матеріали експозиції та фондів музею історії Криворізького державного педагогічного університету.
3. Безсмертя. Книга пам'яті України 1941 – 1945 / За ред. П.П. Панченка. – К., 2000. – 908 с.
4. Варгатюк П.Л. Криворіжжя. Путівник. – Дніпропетровськ. Промінь, 1969. – 165 с.
5. Криворізькому державному педагогічному університету – 70 років. / За заг. редакцією проф. Буряка В.К. – Кривий Ріг. – 2000.
6. Криворізькому державному педагогічному університету – 75 років. / За заг. редакцією проф. Буряка В.К. – Кривий Ріг. – 2005.
7. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР. 1917-1967 роки. – К.: Радянська школа, 1967. – с. 265-281.
8. Советская высшая школа в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. / Под ред. проф.Ф.Б. Комалы. – М.: Высшая школа, 1980.
9. Хазан А.В. Из истории развития народного образования в Кривбассе. – Кривой Рог. – 1967.